

С. Головчук,

старший викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

СПОСОБИ ТА ФОРМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Г. ВАЩЕНКА

Статтю присвячено дослідженню способів та форм патріотичного виховання молодого покоління у творчій спадщині Г. Ващенко.

Ключові слова: патріотизм, інтернаціоналізм.

Перспективи розвитку суспільства, успішність будь-яких суспільно-економічних, освітніх та політичних перетворень у країні залежить від умов соціалізації і розвитку молодого покоління. Саме тому одним із механізмів національного відродження України є *патріотичне виховання молоді*. Служіння Богу і Батьківщині — основна мета, яку мав український народ протягом тисячі років. Актуальною вона є і нині. Мета ця набуває різних форм і забарвлень у різні історичні періоди. Суспільно-політична ситуація постійно змінювалася, що було вимогою часу, отже, завдання, засоби і методи такого виховання, безперечно, визначалися суто специфікою історико-політичних періодів; ставлення суспільства до проблеми патріотизму трансформувалося залежно від політичного устрою держави та тієї ідеології, що її було проголошено правлячою верхівкою влади. Виразниками прогресивної ідеології були окремі особистості, які у певний період складали гордість нації, але всі вони зазнали утисків, прояву сваволі й навіть фізичного знищення за свої погляди. Ідея патріотичного виховання, її проблематика, відповідний розвиток є надто тісно пов'язаним з історичним минулим України, яка ніколи не мала своєї державності, адже у складі Російської імперії не могло бути й мови про виховання національної (української) особистості, оскільки все населення вважалося єдиним народом. Проте ідея патріотичного виховання не загинула у тортурях ХХ ст., вона визрівала у боях і стражданнях, народжувала нових героїв попри всі негаразди комуністичного режиму, згодом набувши іншого значення, того трактування, на яке вона заслуговує у будь-якому цивілізованому суспільстві. Тому тільки за часів незалежності в Україні стало можливим повернення до витоків цієї ідеї, яка сьогодні є усвідомленою переважною більшістю суспільства і яку сповідував Г. Ващенко, послідовний борець за національне відродження.

Педагогічні концепції Г. Ващенко досліджувалися здебільшого суспільними діячами діаспори, зокрема О. Ковалем, М. Яцківом, які вважають, що праці, написані педагогом, складають цілісний курс національної педагогіки. Позитивно оцінюють творчу спадщину педагога і його сучасні співвітчизники А. Бойко, Н. Дічек, В. Герасименко, А. Погрібний, П. Кононенко, О. Вишневський, І. Руснак, О. Коваль, М. Євтух, В. Король, О. Савченко, М. Стельмахович, Г. Бугайцева, Г. Онкович, Г. Сазоненко, Е. Лузік, А. Марушкевич, Л. Гриценко, Н. Дем'яненко, Т. Тищенко, О. Ільченко, Т. Дзюба, Н. Терентьєва.

Постать Г. Ващенко привертає до себе увагу в наш час не випадково, тому що його ідеї, спадщина, зокрема й проблема виховання, мають на меті виховання громадянина-патріота, справжнього захисника Вітчизни, а виховний ідеал українця, за Г. Ващенко, будується на двох принципах: християнській моралі та українській духовності. На жаль, за кордоном його наукові праці є більш відомими, а от рідна Батьківщина ще тільки відкриває для себе його спадщину.

Метою статті є дослідження способів та форм патріотичного виховання молоді, спираючись на творчу спадщину Г. Ващенко.

Завданням дослідження є виявлення і теоретичне обґрунтування способів та форм патріотичного виховання молодого покоління у творчій спадщині Г. Ващенко.

Педагогічна спадщина Г. Ващенко складається з таких праць: «Хвороби в галузі національної пам'яті», «Виховний ідеал», «Мораль християнська і комуністична», «Виховання любови до батьківщини», «Проект системи освіти в національній Україні», «Виховання чесноти і принципів», «Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді», «Виховання пошани до батьків і старших», «Виховання статевої чистоти і стриманості» та багато інших. У цих творах педагог, як ніхто інший, розкрив глибоку на-

ціональну свідомість українця, його душу, прагнення до вільного життя, високий патріотизм. Григорій Ващенко впевнений, що патріотизм виховується на щаблі віри в ідеали. Науковець виділяє різні форми патріотизму, а саме: *стихійний, свідомий та несвідомий, жертковий*.

Стихійний патріотизм, на думку Г. Ващенка, це «неусвідомлена любов до рідної природи, своїх земляків, рідних звичаїв, традицій, рідної мови» [2, с. 67]. У його основі лежать навички. Особистість, коли живе в певному оточенні, звикає до рідної природи, сусідів. Безперечно, природа має великий вплив на людину, на її світогляд, емоції, темперамент, проте найбільший вплив на неї має суспільство. Саме від суспільства, на думку ученого, формується свідомість людини, засвоєння нею знання про історичне минуле, в особистості завдяки суспільству формуються певні релігійні погляди. Причиною **несвідомого патріотизму** є те, що людина «органічно зростається з рідною природою, своїми земляками, в першу чергу зі своєю родиною та сусідами, з національними традиціями, світоглядом і мовою» [2, с. 69]. Коли людина переселяється в іншу країну, то вона дуже важко звикає до чужих звичаїв, мови, культури, традицій. Іноді туга за Батьківщиною набуває форм хвороби, що зветься ностальгією. «Вона трапляється навіть тоді, коли умови життя на чужині кращі, ніж на Батьківщині», — зазначає Г. Ващенко. У найбільшій частині населення **патріотизм свідомий**, тобто більша частина населення усвідомлює свою приналежність до тієї чи іншої національної групи, знає властивості свого народу, рідну природу, історію, звичаї, добре володіє українською мовою. Педагог переконує нас у тому, що справжній патріот любить Україну, незважаючи на певні негативні явища, які можуть виникнути у країні, а саме: не відвертатиметься від держави, коли через певні умови народ не досяг рівня життя європейських країн. Справжній патріот «не обмежується пасивною любов'ю до свого краю і народу, до його сучасного і минулого, до його мови і культури. Він активно працює для свого народу, прагне піднести його культуру і добробут, перетворювати його негативні риси на позитивні. Він захищає честь Батьківщини, коли хтось, свій чи чужий, ганьбить її, і разом з тим своєю діяльністю і взагалі всією своєю поведінкою він намагається піднести цю честь. Справжній патріот мусить знати покликання народу і всі сили спрямувати на досягнення цієї мети» [2, с. 69].

Найвищою формою любові до Батьківщини, на думку Г. Ващенка, є **жертковий патріотизм**. Це означає, що людина віддає своє життя заради рідної землі. Варто зазначити, що в істо-

рії нашої країни є багато прикладів особистостей, які проявили жертвовну любов до Батьківщини. Вони жили в різні історичні епохи. Це і воїни Київської Русі, і козаки, і січові стрільці. Завдяки їм, на нашу думку, Україна, хоч і через багато років, все ж таки стала незалежною.

У сучасний період справжніх патріотів часто називають «шовіністами». Причиною є нерозуміння термінів «патріотизм» та «шовінізм». Є різне розуміння й тлумачення націоналізму. Доцільно тут протиставити націоналізм М. Грушевського і відомого самостійника М. Міхновського. М. Грушевський був-таки націоналістом. Але він сприймав націоналізм як любов до своєї нації, а не як ненависть до нації сусідньої. Він, зокрема, не сприймав платформу М. Міхновського, який наголошував у своєму «Катехізисі українця»: «Усі люди твої брати, але москалі, ляхи та жиди — це вороги нашого народу; Україна — для українців. Отже, вигонь звідусіль з України чужинців-гнобителів». Як бачимо, природна для кожного націоналіста любов до власного народу, а це той же патріотизм, трансформується тут у ненависть до людей інших національностей. Це позначається терміном «шовінізм». Патріот любить свою країну, але з повагою ставиться до інших держав. Шовініст — любить тільки свою націю. Г. Ващенко чітко розділяє ці поняття. Здоровий патріотизм, на думку педагога, «не виключає доброго ставлення й пошани до інших народів, сприяє мирному співжиттю народів» [2, с. 70]. Шовіністи визнають тільки свою націю як головну, не визнаючи цінності інших народів. Педагог наводить приклад гітлерівського та сталінського шовінізму. А. Гітлер розділяв нижчі та вищі нації, які відрізнялися економічним та політичним успіхом. Й. Сталін прагнув керувати іншими народами в політичному, економічному, релігійному житті. На думку Г. Ващенка, «ця теорія лягла в основу політики московських царів і російських імператорів, що поневолювали один нарід за другим і таким чином заволоділи великою частиною світу, створивши з неї тюрму народів». Педагог також оперує такими поняттями, як інтернаціоналізм та націоналізм. Інтернаціоналізм, на думку Григорія Ващенка, розглядає націю як «історичне й скороминаюче», націоналізм — «визнає націю і любов до неї, як явища постійні, притаманні людській природі» [2, с. 72].

Використання народної творчості як засобу патріотичного виховання молоді проходить червоною ниткою у всіх творах Г. Ващенка. Учений у творі «Виховний ідеал» переконує, що патріотизм молоді може бути «відбитим не лише в педагогічних системах та творах педагогів. Він відбивається і в звичаях народу, і в його

пісні, і в творах письменників. Він твориться віками і по традиції переходить від старших поколінь до молодших, що його доповнюють і удосконалюють. Такий традиційний виховний ідеал поряд з іншими народами має і нарід український» [4, с. 101].

Аналізуючи проблему патріотизму, варто звернути увагу на феноменальну працю Г. Ващенко «Хвороби в галузі національної пам'яті». У ній педагог концентрує увагу на ролі душевної та досвідно-інтелектуальної пам'яті людей, без якої вони не розвиваються ні внутрішньо, ні в громадянській зрілості та активності, психічно згасають на рівні рослинно-тваринного існування. Біди українців Г. Ващенко пояснює втратою з боку частини громадян вольової і характерної сконцентрованості на меті та засобах її досягнення, на причині зникнення історичної пам'яті. На думку педагога, вина за це лягає і на батьків, і на освіту, науку, культуру, і, особливо, на політичну еліту: вони стражили жагу пошуку

істини й правди, причин життя і смерті, добра і зла, краси й потворності, а тому змирилися з фальсифікацією історії та ідеалів, і, як наслідок, — потрапили в рабство.

Національна система виховання у працях Г. Ващенко постійно відтворює і поглиблює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний та інтелектуальний компоненти свідомості рідного народу, створює умови для розвитку і розквіту природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу — найвищої цінності нації, держави. Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності й на цій основі пізнання кожним учнем, вихованцем самого себе як індивідуальності і як частки своєї нації, а через неї всього людства, організацію самонавчання і самовиховання, найефективніших шляхів розвитку і самовдосконалення особистості.

Статья посвящена исследованию способов и форм патриотического воспитания молодого поколения в творческом наследии Г. Ващенко.

The article is devoted to the research of ways and forms of the patriotic education of youth generation in G. Vashchenko's creative heritage.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Григорій Ващенко. — Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 1997. — 214 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру / Григорій Ващенко. — К. : Школяр, 1999. — 385 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. — Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. — 191 с.
4. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Григорій Ващенко. — К., 2003. — 334 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : [навч. посіб.] / за ред. О. В. Сухомлинської. — К. : Либідь, 2005. — 552 с.